

Eski andaclardan:

YENİ DOSTLAR

Yazan :
Halid Ziya Uşaklıgil

— 2 —

Abdurrahman Şeref Bey herkesçe sevilmiş, o zamanın türlü nazik işlerinde bulunmakla beraber hiç bir vesile ile namus bağları gevşememiş bir zattı. Kendine mahsus babayani halile beni karşıladı, ve ilk sözlerimden hemen maksadı anladı: Anlamakta pek seridi, fakat hemen cevap vermekte bir saniye gecikirdi. Ufak bir rekâketi olduğu için ilk kelimeleri ağzının henüz içinde iken bir deneyişten geçiriverircesine dudaklarında bir titreme olur, sonra sözün arkası çözülmüş bulunurdu. Hemen mektebin kâtibini çağırttı, çıkmış talebenin isimlerini, işte olup olmadıklarını gösteren bir cetvel getirtti, ve buna bir göz attıktan sonra bana : — Boşta olanlarla buldukları işten memnun olmıyanları size birer birer göndereyim; dedi, bunları imtihan eder ve arzu ettiklerinizi alırsınız...

İmtihan kelimesine karşı içimden: — Ne münasebet?.. dedim. Memleketin o zaman en yüksek irfan müessesesi olan Galatasarayda tahsillerini bitirmiş gençlerin bir imtihandan geçirilmesine teşebbüs adeta beni utandıracak birşeydi. Nitekim öyle oldu. Bu gençler birer birer benim odama geldikçe onlarla sadece görüştüm, ve bir nevi göz tanışıklığı ile iktifa ederek maksadı anlattım. Galiba kabul etmiyenler bulunmadı. Bunların hemen hepsi mektebden henüz çıkmış, daha bir işe girmemiş çocuklardı.

Kimler vardı? Şimdi gözlerimi kapıyarak bunları o zamana aid simalarile, şekillerile bulmağa çalışırken birçoklarını kaybetmekle beraber bir takımını da buluyorum. En evvel Hamdullah Suphiyi görüyorum. Vücudünün küçük denebilecek kıt'asını büyültün, yükselten bir başı, bu başı örten ta o vakit bile aralarına beyaz karışmış güzel saçları, içinde yeşil sular arasında parıldayan yıldız ışıkları gibi cıvıl cıvıl kaynar öyle zeki gözleri; hele sesinde, telâffuzunda, lâkırdısına refakat eden bütün hal ve tavrında öyle cana yakın bir kibar edası vardı ki ona derhal senelerdenberi tanınmış ve sevilmiş bir dost hamlesile meclûb olmamak mümkün değildi.

Sami Paşanın en büyük oğlu Suphi Paşanın en son evlâdından olduğunu öğrenince bütün şahsiyetinden taşan mümtaziyetin sırrı da izah edilmiş oldu. Ondandır sonra beni gören Ahmed Haşimî: Şahsından aynı muvafık tesirler alınmasa bile onun da ne cevval, ne müstesna bir hilkat sahibi olduğuna delâlet eden hususiyetleri vardı. Gözleri daima hareketteydi, belliydi ki başının içinde hızla işliyen birşeyler var. Sonra ellerinde, yüzünde, bütün vücudünde dolaşan raşeler gösteriyordu ki bu genc gergin bir keman teli gibiydi; hayatın küçük bir sademesile kopacak kadar gergin... Bu iki şahsiyet için ileride tekrar andacları kurcalamak fırsatları olacaktır. Hamdullah Suphi ile Ahmed Haşimîden sonra bugün hariciye mesleğinde yüksek bir mevkiî olan Bedî ile, muhtelif işlerde dolaştıktan sonra galiba maliye vazifelerinde bulunan Faik, ve şimdi Uyuşturucu Maddeler İhisarı Müdürlüğünde bulunan Ali Samiyi hatırlıyorum.

Bu saydığım gençlerle diğer hatırlıyamadığım gençlerin hemen hepsi yavaş yavaş idare muhitinde barnamiyarak başka mesleklere girmekte acele ettikleri halde Ali Sami en sona kalanlardan biri olmuştu. Bu, memlekete koca bir kütübhane bahşederek yurdun irfan hayatına en büyük hizmeti yapmış olan Şemsettin Saminin oğluydu. Pek mütevazı, hatta pek mevsul, pek muhteriz görünürdü; fakat bu ehşafın altında daha ziyade kendisinden emin olan, nefsine pek ziyade itimad eden ve bunda inkâr edilemeyecek bir hak bulunan bir adamın vakarı saklıydı. İdareye girdikten sonra bana pek nadir görünürdü, fakat onun pek ince bir istihza ve mizah fikrine malik olduğunu arasıra elime geçen yazılarından anlardım. Resim yaptığını bilirdim, hatta hâlâ odamda bana hediye edilmiş karakalem bir küçük levhası var. Avcıydı, beden mümareselerine meraklıydı, herhalde bütün etvarının sükûnuna mukabil tasmağa

hazır bir hayatîyetin kaynaşmaları hissolunurdu. Nasıl oldu da idarede gecikti. Eğer matbuata kadar aksettiği için buradadır kaydetmemeğe sebep görmediğim bir vesile ile İzzet Melihle onun, bu iki dost ve mekteb refikinin arasında bir ihtilâf hâdis olmasaydı belki daha ziyade gecikecekti. Pek te iyi olmiyacaktı, eğer öyle olsaydı bugün o inhisar idaresi zeki ve faal müdürünü bulmamış olacaktı.

İzzet Melih bu kafileden sonra gelir. Onu, öyle zannediyorum ki, ilk eseri olan «Tezad» hikâyesile tanımıştım. Bunun müsveddelerini bana vermiş ve bende hasıl edeceği tesirleri bir makale şeklinde yazmaklığımı istemişti. Bunu büyük bir memnuniyetle yaptım. Eserin başında basılmış olan bu makalenin bugün bence indirilmesine lüzum görülecek hiçbir tarafı yoktur. Hakikaten o yaşta, henüz mekteb havasından serbest muhite yeni çıkmış bir gencin ilk eseri olmak itibarile bu hikâye o makale ile ifade edilen takdire lâ-yıktı. İzzet Melih te idareye intisab arzusunu gösterince bunu hemen tervec eitim, ve elbette idareye büyük bir kazanc temin etmiş oldum. İdare için kazanc, fakat bana öyle geliyor ki, san'at ve edebiyat için bir ziyan... Bu gencin pek temiz bir türkçesi, pek iyi bir fransızcası, hele bütün emellerini toplıyan derin bir edebiyat aşkı vardı. Edebiyat alanında da nazımla hiçbir münasebeti olmamasına mukabil hikâye ve çok daha ziyade temaşaya meclûbdu. Bu son meclûbiyetine dair onun arzularını, fikirlerini, hulyalarını uzun uzun dinlerdim; şu hulya kelimesi kendiliğinden kalemime dolaştı. Hakkatte de bütün o genc dimağında doğan emeller bugün hâlâ birer hulya olmaktadır kurtulamadı, ve temaşa edebiyatı o gün ne idise bugün hemen hemen gene öyle kalmaktan kurtulamadı.

İdareye intisabının san'at ve edebiyat için bir ziyan teşkil ettiğinden bahsettiğim bu gencin, o zamandan itibaren, iş hayatı hakkında da aynı meclûbiyeti görüldü. Vazifesine ikdam göstermekte, kendisine mevdu olan işleri herşeyin üstüne geçirmekte öyle sebat sahibi oldu ki idareyi bırakmıyan ve bugüne kadar iş hayatında sabit kalan yalnız o oldu. İş bakımından ne o, ne de onun ellerine geçen işler ziyan etmemiş oldu, bilâkis, hele harb senelerinde... Fakat İzzet Melih artık edebiyatal arzî uğraşır, nadir yazar olmuştu.

Garibdir ki onun iş hayatında yükselmesi nisbetinde yazı hayatında kendisine teveccüh eden kıskançlık duyguları da artmış oluyordu. Bu kabilden tezahürlerle en iyi mukabele tarzı ve istihfaf yaygaralarını yazmakta sebat ve inadla sürdürmek iken, teessüf edilir ki, o bu usulü tercih etmemiş görünmektedir.

***

İşte bu suretle idarenin küçük odasında fikir ve san'at hayatını yaşatacak bir genc heyet vücade gelmiş oldu, ve bu bana matbaa toplantılarının fıkdanını unutturmağa büyük bir nisbette hizmet etti.

İş deveranının arasında öyle fasılalar olurdu ki bilhassa Hamdullah Suphinin, İzzet Melihin, daha ziyade Reşid Saffetin orada beş on dakikalık tevakkufları için imkân bulunurdu. Bu beş on dakika içinde onlarla daima yekdiğere tevdi edilecek duygular, yaşatılacak hulyalar olurdu; ve bu beş on dakika hayatının bunaltan ağır havasının arasında esen serin bir bahar nefesi tesirini yapardı. Onların hilkatlerine, aldıkları terbiyeye aid öyle bir resmiyetten çıkmayışları vardı ki bana yaşımın farklarını unutturan samimiyet ve muhalâsattan bir nebze kaybettirmemekle beraber lâûbalilikten de her iki tarafı vikâye etmiş olurdu.

Bu gençlerin arasında biri vardı ki onunla hem sevişir, hem didişirdik. Bana karşı uzun seneler en sadık vefanın bürhanlarını veren bu genc -Reşid Saffet- daha sadık bir vefa ile sınırlarına bağlıydı. Ve onların bazan öyle mahkûmu olurdu ki görüşürken atışmak sık sık vukua gelirdi, ve öyle sıralarda müteakabil bir konuşulmuş bulurdu ki o bizi sürükliyen kasırganın geçmesini müteakib daha ziyade yaklaşmış bulurdu.

Reşid Saffetten daha uzun bahsetmek için bu andacların biraz daha ilerlemiş olmasını bekliyeceğim.

Bu gençler idarede niçin uzun müddet barınmadılar. Bu, azçok tafsille izah edilmek lâzım gelen sebeplerden ileri gelmiştir.

Bunu anlamak için o tarihlerde bir yandan ecnebi, hele bu memlekete hiç yabancı olmamakla beraber kendilerine o süsü veren unsur ile diğer vandan öz Türk olmiyan unsurlardan toplannı bir muhitte bir Türk gencinin nasıl gurbet diyarının haşin havası içine düşmüş ola-

cağını düşünmek lâzımdır.

Bilmem ki bunu hiçbir kırgınlığa sebeb olmaksızın izah etmek mümkün müdür?

Meşrutiyetin ilânına, hele cumhuriyetin yerleşmesine kadar memleketin bütün işlek alanlarında Türk bulunmazdı. Türk ya devlet dairelerinde azla kanaat eden bir memur, yahud küçük küçük dükkânında eski usullerle çalışan bir işçi, çarşıda gündün güne rakib unsurların ileri gidişine karşı silinen ve bunu tevekkülle karşılayan esnaftan bir adamdı; yahud daha ziyade hamaldı, kayıkçıydı, küfeciydi... Hele bankalarda, şirketlerde büyük, küçük mevkilerde Türk parmakla gösterilecek nadir bir unsurdu. Niçin bu böyle idi? Kabahat Türklerde miydi, onları kullanmak istemiyenlerde mi?..

Her ne olursa olsun idarede toplanmağa başlayan on on beş Türk genci pek muhalif bir muhit içine düşmüş oldular, bu muhalefet daha ziyade sinsî idi. Asıl Avrupalı unsurlar, eğer başkalarının telkinatına kapılmamış iseler, bu gençleri umduklarından üstün görmekte memnuniyet gösterirlerdi; Türk olmiyan yerliler ise «yavaş yavaş bunlara işlerimizi terketmek mecburiyeti hâsıl olmasın!» endişesini göstermeseler bile kendileri de farketmeksizin bu düşüncenin tesiri altında idiler. Açıkta açığa Türk gençlerine karşı pek yukarıdan bakan unsur ne Avrupalı, ne yerli denemeyecek olan karışık unsurdu ki bunlar kendilerini daima pek yüksek gördükleri, ve asıl yurdun evlâdını aralarında mevcudiyetleri ağır gelen bir sıkıntı mesabesinde buldukları için aralarında bana ikidde birde gelip maiyetlerine verilen çocukları vermeğe çalışanlar olurdu. Öyle ki yavaş yavaş kendi kendime: «Bu çocukları buraya getirmiş olmakta bir yanlışlık ettim galiba?..» diye sormağa başladım. Bu bahsi şu kısa işaretle kapıyorum. O günden bugüne kadar ne büyük bir fark!.. Bu farkı kime ve neye borcluyuz?..

HALİD ZİYA UŞAKLIĞIL

